

»Tasuleegid«

1945

Meie algupärane ooper pole kandnud lopsakat kasvu. Kui mitte arvestada K. A. Hermann'i kompositsioonilt veel väga algelist „Ukut ja Vanemuist“ kui ka A. Lemba ühevaatuselist „Lembitu tüdruku“, võib meie algupärase operi sünniaastaks lugeda 1928. a. Sel aastal tuli ettekandele E. Aava „Vikerlased“. Järgnevad aastad 1928—1932 märgivad meie algupäraste ooperite õitseaja. Nimetatule lisaks valmisid ooperid „Kalmuncid“ (1929), „Armastus ja surm“ (1931) ja „Elga“ (1931) A. Lembalt ja ooper „Kaupo“ (1932) A. Vedrolt. Sellele järgnes aga tugev mõõn kui mitte ütelda seisak meie algupärase ooperiloomingus, mille kestel Ed. Oja „Lunastatud vanne“ eraldub ainukese tõhusa üritusena.

Kui me seisame täna paljude aastate järele uue algupärase eesti ooperi esietenduse ees, kujuneb see fakt ise juba suursündmuseks meie teatrielu igapäevas. Uudishimu, põnevuse ja parimate lootustega ootame tänast esietendust seda enam, et kauni ooperikunsti viili on kasvanud ja valminud Isamaasõja raskeil päevadel.

Ooper „Tasuleegid“ on valminud õieti tellimistöona. 1943. a. kevadel pöördus Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu telliva ettepanekuga kirjaniku Paul Rummo ja helilooja Eugen Kapi poole, kelle ühise töö tulemus võimaldab meil seista täna uue algupärase ooperi ees. Tellimine oli esitatud ühenduses Jüriöö ülestõusu 600. aastapäeva tähistamisega, millele ajaloojärgule ja ainekule ongi ooper rajatud.

Selleks et suuta läheneda ainele ja ajajärgule küllaldate realiteedi alusel, tuli kirjanikul teha hoolikalt eeltöid enne kirjutamisele asumist. Kuna ooperi teksti loomine toimus Isamaasõja päevil Nõukogude Liidu tagalas, siis oli P. Rummol küllaltki raskusi vastava ajaloolise materjali läbitöötamisel. Kirjanikule tuli siin abiks Moskva Lenini nimeline raamatukogu, kus oli võimalik leida vastavat materjali. Ja et nimetatud raamatukogus on olemas peagu kõik, mis käsitleb Jüriöö ülestõusu ja selle lähemat ajajärku, alustas P. Rummo oma tööd vanadesse ürikutesse ja kroonikatesse süvenemisega. Selleks aga, et tabada meie rahvale omast põhjamaist hingelaadi kui ka väljendust kasutas P. Rummo samas raamatukogus leiduvaid rikkalikke luuletuskogusid.

Kui me täna, enne „Tasuleekide“ esietendusõhtut võime lehitseda samaks sündmuseks trüki avaldatud libretot, siis eraldame tublisti progressiivse faabulakujunduse ja ainekäsitlemise juures õige rohket meie rahvaluulele ja rahvapärismustele omase materjali ooperi tekstivormi ümbervalmist. Kirjanik on üldiselt lahendanud jüriööaegsete inimeste kõnekeele küsimuse kirjakeele kasuks. Kuid seejuures on kirjanik toonud ooperi teksti õige rohkesti rahvalaulule omase vormi ja ütlemissviisi jälgendamist. See ei kanna küll alati rahvalaulu klassikalist lihtsust ega pea kõikjal kinni rahvalaulu kvantiteedile ja silbipikkusele põhinevast neljalg-rütmist, kuid tabatud on küllaltki iseloomulikke. Rahvalaulude motiivide

sissepõimimist on hästi võimaldanud ja üldtegevustikuga kooskõlastanud vastavate tolleaegsete kommete sissetoomine. Nii näiteks annab selleks suurepäraseid võimalusi külarahva kogunemine kiige alla ja pulmadeks.

„Tasuleekide“ sisu on tükike meie rahva saatusest. Õigem oleks aga veelgi ütelda, et see on meie sajandite saatust. Raskelt on rõhunud meie esivanemaid mõisnike toorus, halastamatult on tallanud meie rahva paremaid soove sissetunginud röövvalutajate hoolimatu samm. Nagu kokkuvõttena, kurva fakti nentimisenä kuuldub vanem Mehiselt:

„Mis rääkida!? Need lood kõik tuttavad. Jah-ja... Küll ajast-ajast mööda ruttavad, kuid... ikka orjaikkas alemaad ja luhad... Küll voolas esivanemate vaba veri, raudmehi raskelt nuhtles vapper Lembitu; kuid — murduis jaks. Ja nüüd on tembitud me vaba leiva hulka orja-tungalteri.“

Kuid kõikjal on hõõgumas vihatuli mõisnike ja väärivate rõhujate vastu. Ja mida raskemaks muutub surve, seda enam hakkab ürgne vabaduse-armastus iga veretuksega kordama vanem Mehise sõnu: „Ent — nii ei jää!“

Ja see, mis põleb varjatult rahva hinges, mis saab endale toitu juurde igast lisatud ülekohtust, puhkeb lõkkele vägeva tasumisleegina. „Siis nüüd, nüüd omelt on jõudmas hetk, kus valida: kas orjus, surm või priius.“ kuuldub Saima ja Vambo duetist, mis saab kinnitust koorilt-rahvalt:

„Aeg kätte jõudnud kõiki jõude liita. Kui rüütlid heitsid meile vaenukinda, siis maksu selle eest nad verehinda!“

Tasumisleegid on hakanud tegudena helendama. Tulekumad mäeküngastel on nagu nähtava kaju saanud viha ülekohtu vastu. Jüriöö ülestõus, see on sajandite purske rõhujate vastu, see on meie esivanemate, meie rahva relvavõitluseks kasvanud soov:

„Me viljaväljad, me, peab saama vabaks ja vabad tuuled puhama me randa! Kui iidne vaenlane siin kinnitamas kanda, ta purustame, kui ka surm meid tabaks! Ning paistel veretava tasuleegi üks tõotus eile, homme, nii ka praegu: kui kestabki me võitlus ajast-aegu — me rahva vabadust ei murra keegi!“

Kui „Tasuleekide“ libreto tõlgitseb selgesõnaliselt seda, mida ooper meile ütelda tahab, siis on ooperi muusikaline külg koostatud süžee traagilisusele vastavalt. Õieti saabki see, mida tekst ütleb, oma hingestuse muusikalt, milles kajastuvad selgelt igapäevases elust ja isiklikest tundeist kantud helgemad motiivid läbipõimituna meie rahva kurbloolisest saatusest.

Samuti nagu libreto, nii tõuseb muusikagi pidevas astenduses kulminatsioonipunkti — rõhujate ülekohtu kutsu esile võimsa lõkke eestlaste tasumistahtest ja vihkamistest. Ooperi finaalis kajavad aga juba võimsalt sissejuhatavad helid kätte võidetud paremasse tulevikku, võiduhelid, mis sümboliseerivad üldse vaenlase üle saavutatud võitu. *KARIN KASR-sk.*